

Мозальов В. Є. кандидат педагогічних наук,
НУОУ імені Івана Черняхівського
<https://orcid.org/0000-0002-1764-9063>

Салій І. Ю. аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-2477-8170>

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті розглядається актуальна проблема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, як головного фактору успішного виконання бойових завдань в складних та екстремальних умовах діяльності. Визначена та обґрунтована система поглядів на поняття “соціальне забезпечення військовослужбовців” з урахуванням особливостей військової служби в умовах стримування та відсічі збройної агресії Російської Федерації.

Ключові слова: соціальне забезпечення військовослужбовців; соціальний захист військовослужбовців; соціальні гарантії; соціальна сфера; військова служба.

Вступ. Тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України на сьогодні набирає особливої актуальності. В умовах збройної агресії Російської Федерації набуває актуальності питання належного соціального забезпечення військовослужбовців. Низька увага до основних питань соціального забезпечення військовослужбовців призводить до зниження рівня життя військовослужбовців та членів їх сімей, невиконання задекларованих стандартів та відсутність послідовної і чіткої політики формування соціальних норм. Ці фактори негативно впливають на рівень боєздатності військ, особливо в частині що стосується їх морально-психологічного стану.

У зв'язку з набуттям Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу, в умовах стримування та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України – значним пріоритетним напрямком державної політики повинно стати адекватне сьогоdnішнім викликам та загрозам соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та приведення існуючих механізмів відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

Стратегічні документи державного рівня прийняті в Україні у 2021 році [4-6] декларують що громадяни України на

військовій службі та службі у військовому резерві становлять найбільш цінний оборонний капітал держави. У них йдеться про всебічну реалізацію соціальних прав і гарантій військовослужбовців, з посиланням на Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”. В котре ставляться амбітні цілі щодо забезпечення престижності і привабливості військової служби за рахунок створення належних правових, матеріальних, психологічних та соціальних умов для військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, звільнених з військової служби; забезпечення створення належних умов для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та осіб, звільнених з військової служби, у тому числі ветеранів війни; запровадження дієвих механізмів реалізації права військовослужбовців на отримання постійного житла. Такий підхід дозволяє стверджувати що системного підходу до побудови національної соціальної політики не сформовано. Підтвердженням цієї думки є те, що до інструментів спрямованих на реалізацію Стратегії національної безпеки України, соціальну сферу не включено.

Ефективність забезпечення соціальної сфери залежить від послідовної і цілеспрямованої політики, основна мета якої повинна бути спрямована на підвищення статусу військовослужбовців в державі. Військовослужбовці мають значно високі ризики загибелі порівняно з іншими громадянами під час виконання завдань по захисту суверенітету держави. Визначення ефективного механізму фінансування заходів соціального забезпечення військовослужбовців значно підвищує темп становлення соціальних стандартів по забезпеченню військовослужбовців та членів їх сімей та належного виконання ними завдань, які постали перед українською державою на цьому етапі розвитку країни з урахуванням вимог, що ставляться Європейським Союзом та країнами-членами НАТО.

Теоретичне підґрунтя.

Дослідженнями питань соціального захисту та забезпечення військовослужбовців значний внесок було зроблено такими вченими, як В. Алещенко, В. Бондар, О. Бухтіяров, І. Дацюк, В. Кириленко, С. Корольов, І. Матюрін, А. Папікян, С. Пасіка, В. Пашинський, Ю. Прудов.

Більшість робіт зазначених вчених пов'язана з визначенням та регулюванням терміну “соціального забезпечення” (захисту) в правовому полі. Дійсно, визначення таких понять, як “соціальний захист” та “соціальне забезпечення” пов'язують з їх інтерпретацією в нормативно-правових актах, які є ключовим джерелом їх впровадження та реалізації.

Ряд вчених в цьому напрямку ототожнюють терміни “соціальний захист” та “соціальне забезпечення”, посилаючись на зміни, які відбулися в законодавстві України, в тому числі і за рахунок внесених змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.

На сьогодні постає необхідним розмежування понять “соціальне забезпечення військовослужбовців” та “соціальний захист” з урахуванням особливостей, що стосуються саме

військовослужбовців Збройних Сил України.

При визначенні поняття “соціальне забезпечення військовослужбовців” та його видів, слід відмітити, що їх законодавче визначення відсутнє, на відміну від поняття “соціальний захист військовослужбовців”.

Так, згідно з Законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [1].

Основною метою соціального захисту військовослужбовців має бути всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників.

Слід відмітити, що з прийняттям Закону України від 20.12.1991 року № 2011-ХІІ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” поняття “соціальне забезпечення” було замінено на “соціальний захист”, оскільки до цього часу до військовослужбовців застосовувався термін “соціальне забезпечення”.

На думку О. Сайнецького, досліджуючи питання особливості соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України, зазначає, що це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб. Тому до цієї категорії слід застосовувати саме соціальне забезпечення, яке є конкретним втіленням заходів соціального захисту в особливих випадках, за умови настання соціального ризику [7, с. 208].

Такої ж думки дотримується і С. Пасіка, який відстоює позицію, що до

військовослужбовців та членів їх сімей доцільно застосовувати термін “соціальне забезпечення”, а “соціальний захист” – до осіб, звільнених з військової служби, таких, що втратили спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім’ю на належному рівні. Він вважає, що соціальне забезпечення військовослужбовців – це система економіко-правових заходів, спрямованих державою на надання військовослужбовцям належного рівня грошового, медичного, житлового, речового, продовольчого та інших видів забезпечення для забезпечення їх життєдіяльності, враховуючи складність виконання покладених на них спеціальних завдань [3].

Поділяємо думку Л. Цюкало, що до соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України необхідно віднести перерозподіл коштів Державного бюджету України щодо надання грошового та матеріального забезпечення військовослужбовцям та членам їх сімей з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування [8].

Методи дослідження.

Ретроспективний аналіз підходів вчених до проблеми соціального забезпечення військовослужбовців. Аналіз та порівняння нормативно-правової бази соціальних гарантій для військовослужбовців та членів їх сімей в Україні та за кордоном. Узагальнення керівних документів щодо соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців, стану функціонування системи соціального захисту військовослужбовців Збройних Силах України. Обґрунтування системи поглядів на поняття “соціальне забезпечення військовослужбовців”.

Результати і обговорення. Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС України в умовах стримування та відсічі збройної агресії Російської Федерації має

на меті вирівняти соціальне становище цієї категорії осіб відносно до інших членів суспільства, а також встановити додаткові гарантії, пов’язані з високим ризиком ушкодження здоров’я чи загибелі, внаслідок участі в бойових діях. Соціальне забезпечення полягає в безпосередньому наданні державою в особі Міністерства оборони України виплат у грошовій та натуральній формі військовослужбовцям, які мають на них право, надання медичної допомоги та забезпечення житлом.

Особливої уваги в умовах збройної агресії постає питання щодо збереження життя та здоров’я військовослужбовців. Зокрема збереження психічного здоров’я особового складу в умовах збройної агресії Російської Федерації. Актуальність даної проблеми постійно посилюється і доказом цього є збільшення кількості психотравмованих після участі військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони у бойових діях різної інтенсивності.

З огляду на викладене можемо зазначити, що в умовах стримування та відсічі збройної агресії Російської Федерації сформовано систему поглядів на питання соціального забезпечення військовослужбовців які концентровано привертають увагу держави і суспільства до потреб збройних сил. Тому на законодавчому рівні даний термін має трактуватися як закінчена дія. Ефективність “соціального забезпечення” буде набувати тенденції щодо покращення ситуації в разі сприйняття його як обов’язку з боку держави перед військовослужбовцями і членами їх сімей, щодо задоволення законодавчо визначених потреб таких осіб, обумовлених особливостями їх професійного та соціально-правового статусу.

Головними недоліками сьогодення у сфері соціального забезпечення військовослужбовців нашої країни залишаються рівень, якість і доступність соціальних гарантій для військовослужбовців. Дослідження зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців дає змогу визначити основні компоненти

та особливості такого забезпечення в країнах-членах НАТО.

Важливою умовою соціальної та економічної стабільності будь-якої держави є такий елемент економічної системи як державні соціальні гарантії. Види та форми державних соціальних гарантій, а також розвиток соціального забезпечення загалом залежать насамперед від двох факторів: рівень розвитку економіки держави та стан розвитку демократичних засад. Отже, основою суспільного добробуту й кінцевою метою економічної діяльності кожної держави є високий рівень соціальних гарантій.

У більшості провідних країн світу на думку І. Марка питанням соціально-економічного і правового захисту військовослужбовців приділяється надзвичайно велика увага. Якщо розглядати число професій і категорій громадян, яким надаються пільги за кошт держави, військовослужбовці належать до найбільш захищеної професійної групи населення. Аналіз зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців засвідчує, що найрозвиненіша та відпрацьована система грошового забезпечення військовослужбовців створена в США і решті країн-членів НАТО. Вона повністю відкрита для суспільства і інформація про соціальний захист посідає надзвичайно вагомe місце в рекламі військової служби. Гарантовані соціальні виплати військовослужбовцям у США, Німеччині, Франції та у багатьох інших країнах світу мають загалом однакову структуру: основні оклади, додаткові виплати і надбавки, продовольча і постійна житлова надбавка (зокрема тимчасові, спеціальні, заохочувальні виплати і компенсаційні доплати), одноразові виплати під час звільнення з військової служби [2].

В Україні теж задекларована розгалужена система забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців [1]. Проте наявність значної кількості нормативно-правових актів не допомагає реалізувати соціальний захист військовослужбовців. На жаль, більшість норм, що прописані в законах, уже

застаріли та є суто декларативними. Так, держава, відповідно до законів, гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби та стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Разом з тим реалії такі, що держава законодавчо наділивши військовослужбовців особливим соціальним статусом з усіма правами, що випливають із нього, пільгами, компенсаціями та гарантіями, фактично не може забезпечити їхню повну реалізацію відносно військовослужбовців через відсутність необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації задекларованих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому неухильного та якісного виконання військовослужбовцями своїх службових обов'язків.

Висновки. Беручи до уваги зарубіжний досвід слід зазначити, що у розвинених країнах світу соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей вирішуються шляхом комплексної взаємодії у всіх сферах, що забезпечують цій категорії нормальні умови для повсякденної життєдіяльності та якісного виконання покладених на них обов'язків.

Крім того, для покращення соціального становища та зацікавленості у військовій службі необхідне удосконалення соціального забезпечення військовослужбовців з урахуванням досвіду деяких країн-членів НАТО. За наслідками порівняльного аналізу соціального забезпечення вітчизняних військовослужбовців із соціальними нормами особового складу збройних сил країн-членів НАТО переконливо доводить, що на відміну від Збройних Сил України, соціальні гарантії військовослужбовців держав Північноатлантичного альянсу перебувають на рівні, здатному забезпечити належне існування особистості з урахуванням необхідних потреб соціально-культурного розвитку. Також констатуємо, що у більшості країн світу з високим рівнем економічного розвитку по відношенню до

Питання психології

військовослужбовців та членів їх сімей застосовується термін “соціальне забезпечення” не залежно від того закінчив військовий службу чи ні.

Отже, саме тому необхідними умовами для забезпечення національної і водночас воєнної безпеки держави є: формування сучасної Стратегії соціальної безпеки спрямованої на зняття, в першу чергу, соціальної напруженості пов’язаної з застарілими підходами до соціальних гарантій громадян, зокрема

військовослужбовців та членів їх сімей; створення та розроблення дієвого фінансового механізму не “захисту”, а соціального забезпечення військовослужбовців з метою своєчасного визначення потреб та забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців Збройних Сил України; створення національної програми психологічної допомоги як для військовослужбовців так і для цивільного населення країни.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 08.12.2021).
2. Марко І.Ю. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. URL: <http://znp.cvsd.nuou.org.ua/article/view/195500/195901> (дата звернення: 12.12.2021).
3. Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 21 с.
4. Про Стратегічний оборонний бюлетень України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (дата звернення: 17.12.2021).
5. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 18.01.2022).
6. Про Стратегію воєнної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 21.12.2020).
7. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнецький // Митна справа, 2013. – № 5 (89). – С. 204-209.
8. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. Ефективна економіка № 7, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5696> (дата звернення: 17.10.2020).

References

1. Zakon Ukrainy “Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei”. [On social and legal protection of servicemen and members of their families] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (data zvernennia: 08.12.2021). (in Ukrainian).
2. Marko I.Iu. Zarubizhnyi dosvid zabezpechennia sotsialnykh harantii viiskovosluzhbovtziv. [Foreign experience in providing social guarantees for servicemen] URL: <http://znp.cvsd.nuou.org.ua/article/view/195500/195901> (data zvernennia: 12.12.2021). (in Ukrainian).
3. Pasika S. P. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yurydychnykh nauk: spets. 12.00.07 administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo / S.P. Pasika. [Administrative and legal regulation of social security of servicemen of the Armed Forces of Ukraine – Zaporizhzhia]. – 2011. – 21 s. (in Ukrainian).
4. Pro Stratehichnyi oboronnyi biuletен Ukrainy : Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 serpnia 2021 roku. [About the Strategic Defense Bulletin of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of August 20, 2021] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (data zvernennia: 17.12.2021). (in Ukrainian).
5. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku [About the National Security Strategy of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (data zvernennia: 18.01.2022). (in Ukrainian).
6. Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy : Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku. [About the Military Security Strategy of Ukraine: Decision of the National Security and

Defense Council of Ukraine of March 25, 2021] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (data zvernennia: 21.12.2020). (in Ukrainian).

7. Sainetskyi O. P. Zmist ta osoblyvosti sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv yak pravovoho yavyshecha / O. P. Sainetskyi [The content and features of social security of servicemen as a legal phenomenon] // Mytna sprava, 2013. – № 5 (89). – S. 204-209. (in Ukrainian).

8. Tsiukalo L. V. Sotsialne zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy ta yoho sut. Efektyvna ekonomika № 7, 2017. [Social security of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and its essence.] URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5696> (data zvernennia: 17.10.2020). (in Ukrainian).

Summary

Mozalev V. Candidate of Pedagogical Sciences,
National University of Defense of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovsky

Salii I. postgraduate student of the Kharkiv
National University of Internal Affairs

SOCIAL SECURITY FOR MILITARY PERSONNEL OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Introduction. *The problem of social security for the military personnel of the Armed Forces of Ukraine today is of particular importance. In the context of the military aggression of the Russian Federation, the issue of proper social security for military personnel is becoming relevant. Low attention to the basic issues of social security for military officers and soldiers leads to a decrease in the standard of living of military personnel and their families, failure to meet the declared standards and the absence of a consistent and clear policy for the formation of social norms. These factors have a negative impact on the level of operational effectiveness of troops, especially in terms of their moral and psychological state.*

Purpose. *Define and substantiate a paradigm of the «social security for military personnel», taking into account the specifics of military service in the context of deterring and fighting back the military aggression of the Russian Federation.*

Methods. *A retrospective analysis of scientists' approaches to the problem of social security for military personnel. Analysis and comparison of the legal and regulatory framework of social guarantees for military personnel and their families in Ukraine and abroad. Generalization of guidelines on social protection and social security of military personnel, the state of functioning of the social protection system of the Armed Forces of Ukraine military personnel. Substantiation of the system of views on the concept of «social security for military personnel».*

Originality. *In the context of deterring and fighting back the military aggression of the Russian Federation, a system of views has been formed on the issues of social security of military personnel, which in a concentrated manner draw the attention of the state and society to the needs of the armed forces. Therefore, at the legislative level, this term should be considered as a completed action. The effectiveness of «social security» will tend to improve the situation if it is perceived as an obligation on the part of the state to military personnel and members of their families, to meet the legally defined needs of such persons, due to the peculiarities of their professional and socio-legal status.*

Conclusion. *Taking into account a foreign experience, it should be noted that in the developed countries of the world, social guarantees for military personnel and members of their families are resolved through complex interaction in all areas that provide this category with normal conditions for everyday life and the high-quality performance of their duties.*

In addition, in order to improve the social situation and interest in military service, it is necessary to improve the social security of military personnel, taking into account the experience of some NATO member countries.

The necessary conditions for ensuring the national and military security are: the formation of a modern Social Security Strategy aimed at relieving, first of all, social tension associated with outdated approaches to social guarantees for citizens, in particular military personnel and their families; creation and development of an effective financial mechanism not for «protection», but for the social security of military personnel in order to timely determine the needs and ensure social guarantees for military personnel of the Armed Forces of Ukraine; creation of a national program of psychological assistance for both the military and the civilian population of the country.

Keywords: *social security of military personnel; social protection of military personnel; social guarantees; social sphere; military service.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Received/Поступила: 08.08.22.